

รูปวิเคราะห์สมาส

กัมมธารยสมาส

วิเสสนบุพบท

มหนโต ปุริโส มหาปุริโส บุรุษใหญ่
 ขตติยา กณญา ขตติยกณญา นางกษัตริย์
 นีล อูปปลั นีลูปปลั ดอกอุบลเขียว
 มหนโต ราชา มหาราชา พระราชาผู้ยิ่งใหญ่
 มหตี ธาณี มหาธานี เมืองใหญ่
 มหนตฺ วนํ มหาวนํ ป่าใหญ่
 สนโต ปุริโส สปุริโส บุรุษผู้สงบแล้ว
 ปธานํ วจนํ ปาวจนํ คำอันเป็นประธาน
 กุจฉิตา ทิฏฐิ ทิฏฐิ ทิฏฐิอันบัณฑิตเกลียด

วิเสสนุตตรบท

สตโต วิเสโส สตตวิเสโส สัตว์วิเศษ
 นโร วโร นรวโร นระประเสริฐ
 มนุสโส ทลิทโท มนุสสทลิทโท มนุษย์ขัตตสัน

วิเสสนนภยบท

สิตถจ สมภูถถจ สิตสมภูถฐิ (ฐานิ) ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง
 อนโร จ วโร จ อนธวโร (ปุริโส) ทั้งบอดทั้งหนวก
 ขณโซ จ ขุโซ จ ขณขุโซ (ปุริโส) ทั้งกระจอกทั้งค่อม

วิเสสนปมบท

อุปมาบุพบท
 สงข์ อิว ปณทรํ สงขปณทรํ (ซีริ) (น้ำนม) ขาวเพียงดั่งสังข์
 กาโก อิว สุโร กากสุโร (นโร) กล้าเพียงดั่งกา
 ทิพพิ อิว จกขุ ทิพพจกขุ จักขุเพียงดั่งทิพย์

อุปมานุตตรบท

นโร สีโห อิว นรสีโห นระเพียงดั่งสีหะ
 ญาณํ จกขุ อิว ญาณจกขุ ญาณเพียงดั่งจักขุ
 ปณญา ปาสาทอ อิว ปณญาปาสาทอ ปัญญาเพียงดั่งปราสาท
 มุขํ จนโท อิว มุขจนโท หน้า เพียงดั่งพระจันทร์

สัมภวานบุพบท

ขตติโย (อหิ) อิติ มาโน ขตติยมาโน มานะว่า (เรา) เป็นกษัตริย์
 สตโต อิติ สลญา สตตสลญา ความสำคัญว่าเป็นสัตว์
 สมโณ (อหิ) อิติ ปฎิญา สมณปฎิญา ปฏิญาณว่า (เรา) เป็นสมณะ

อวธารณบุพบท

ปณญา เอว ปโซโต ปณญาปโซโต (ปทีโป) อันโพลงทั่วคือปัญญา
 พุทโธ เอว รตนํ พุทธรัตนํ รัตนะคือพระพุทธเจ้า
 สพุธา เอว ธนํ สพุธาธนํ ทรัพย์คือศรัทธา

นบุพบท กัมมธารยสมาส หรือ อุกยัตปุริสสมาส

น พราหมโณ อพราหมโณ (อโย ชโน) (ชนนี้) มีไชพราหมณ์
 น วสโโล อวสโโล (อโย ชโน) (ชนนี้) มีไชคนถ้อย
 น อสโส อนสโส (อโย สตโต) (สัตว์นี้) มีไชม้า
 น อริโย อนริโย (อโย ชโน) (ชนนี้) มีไชพระอริยะ

ตัปปุริสสมาส

ทุตยัตปุริส

สุขํ ปโตโต สุขปโตโต (ปุริโส) ถึงแล้วซึ่งสุข
 คามํ คโต คามคโต (ปุริโส) ไปแล้วสู่บ้าน
 สพุพตติ โสภโณ สพุพตติโสภโณ (จนโท) งามตลอดราตรีทั้งปวง

ตติยัตปุริส

อสเสน (ยุตโต) รโถ อสสรโถ รถ (เทียมแล้ว) ด้วยม้า
 สลเลน วิทโธ สลลวิทโธ (ชนตุ) (สัตว์) อันลูกศรแทงแล้ว
 อสิณา กลโธ อสิกลโธ ความทะเลาะเพราะดาบ

จตุถัตปุริส

กฐินสส ทุสสํ กฐินทุสสํ ผ้าเพื่อกฐิน
 อาคนตุกสส ภตตํ อาคนตุกภตตํ ภัตรเพื่อผู้มา
 คิลานสส เกสซุชํ คิลานเกสซุชํ ยาเพื่อคนไข้

ปัญจมีตปุริส

โจรมหา ภยํ โจรภยํ ภยแต่โจร
 มรณสมา ภยํ มรณภยํ ความกลัวแต่ความตาย
 พนธนา มุตโต พนธนมุตโต (สตโต) พ้นแล้วจากเครื่องผูก

ฉกฐิตปุริส

ธมโณ ปุตโต ราชปุตโต บุตรแห่งพระราช
 ธมณานํ ราสี ธมณราสี กองแห่งข้าวเปลือก
 รุกขสส สาขา รุกขสาขา กิ่งแห่งต้นไม้

ทวันทวสมาส

สมาหารทวันทวะ

สมโณ จ วิปัสสนา จ สมถวิปัสสนํ สมณะและวิปัสสนา
 สงโข จ ปณโว จ สงขปณโว สังข์และบัณฑิตเจ้า
 ปตโต จ จีวรจจ ปตตจิวริ บาตรและจีวร
 หตถิ จ อสโส จ รโถ จ ปตติโก จ หตถิอัสสรปตติโก ช้างและม้าและรถและคนเดิน

อสมหารทวันทวะ

จनुทิมา จ สุริโย จ จनुทิมสุริยา พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.
 สมโณ จ พราหมโณ จ สมณพราหมณา สมณะและพราหมณ์ ท.
 สาริปุตโต จ โมคคလာโน จ สาริปุตตโมคคละลาโน พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
 ปณณณจ ปุပ္ผณจ ผลณจ ปณณปุပ္ผผลานิ ใบไม้และดอกและผล ท.

ทิกุสสมาส

สมาหารทิกุ

ตโย โลกา ติโลกํ โลก ๓
 จตสโส ทิสา จตททิสํ ทิศ ๔
 ปณจ อินทริยานิ ปณจอินทริยํ อินทริย ๕

อสมหารทิกุ

เอโก บุคคโล เอกบุคคโล บุคคลผู้เดียว
 จตสโส ทิสา จตททิสา ทิศ ๔ ท.
 ปณจ พลานิ ปณจพลานิ กำลัง ๕ ท.

สัตถมีตปุริส

รูเป สลญา รูปสลญา ความสำคัญในรูป
 สัสสาเร ทุกขํ สัสสารทุกขํ ทุกข์ในสงสาร
 วเน ปุပ္ผิ วนปุပ္ผิ ดอกไม้ในป่า

พ หุ พ พิ หิ

หุ พ พิ หิ

อาดดา สมณา ยัม, โส **อาดตสมโณ** (อาราโม) มีสมณะมาแล้ว
รุพหา ลดา ยัม, โส **รุพหลโต** (รุกโข) มีเครือวัลย์ขึ้นแล้ว
สมปตดา ภิกขุ ยัม, โส **สมปตตภิกขุ** (อวาโส) มีภิกษุถึงพร้อมแล้ว

ตติยาพหุพพิหิ

ชิตานิ อินฺทริยานิ เยน, โส **ชิตินฺทริโย** (สมโณ) มีอินทริย์อันชนะแล้ว
กตํ ปุณฺณํ เยน, โส **กตปุณฺโณ** (ปุริโส) มีบุญอันทำแล้ว
อาทิตโต อคฺคิ เยน, โส **อาทิตคฺคิ** (พราหมโณ)
อคฺคิ อาทิตโต เยน, โส **อคฺคยาทิตโต** (พราหมโณ) มีไฟอันบูชาแล้ว
วิสํ ปิตํ เยน, โส **วิสํปิตโต** (สโร) (ลูกศร) มียาพิษอันดื่มแล้ว

จตุตถพหุพพิหิ

ทินฺโน สุํโก ยสฺส, โส **ทินฺนสุํโก** (ราชา) มีส่วยอันชาวเมือง ท. ถวายแล้ว
กตํ ทนฺทกมฺมํ ยสฺส, โส **กตทนฺทกมฺโม** (สิสฺโส) มีทัณฑกรรมอันอาจารย์ทำแล้ว
สฺนฺชาโต สํเวโค ยสฺส, โส **สฺนฺชาตสํเวโค** (ชนโน) มีความสังเวชเกิดพร้อมแล้ว

ปัญจมีพหุพพิหิ

นิคฺคตา ชนา ยสฺมา, โส **นิคฺคตชโน** (คาโม) มีชนออกไปแล้ว
ปตฺตานิ ผลานิ ยสฺมา, โส **ปตฺตนิผลโน** (รุกโข) มีผลหล่นแล้ว
วิทฺ ราโค ยสฺมา, โส **วิทฺราโค** (ภิกขุ) มีราคะไปปราศแล้ว

ฉกฺขีพหุพพิหิ

ชีณา อาสวา ยสฺส, โส **ชีณาสโว** (ภิกขุ) มีอาสวะสิ้นแล้ว
สนฺตํ จิตฺตํ ยสฺส, โส **สนฺตจิตฺโต** (ภิกขุ) มีจิตระงับแล้ว
ฉินฺนา หตฺถา ยสฺส, โส **ฉินฺนหตฺโถ** (ปุริโส)
หตฺถา ฉินฺนา ยสฺส, โส **หตฺถจฉินฺโน** (ปุริโส) มีมือขาดแล้ว

ฉกฺขีอุปมาพหุพพิหิ

สุวณฺณสฺส วณฺโณ อิว วณฺโณ ยสฺส, โส **สุวณฺณวณฺโณ** (ภควา) มีวรรณะเพียงดังวรรณแห่งทอง
พฺรหฺมโน สโร อิว สโร ยสฺส, โส **พฺรหฺมสฺสโร** (ภควา) มีเสียงเพียงดังเสียงแห่งพรหม

สตัดมีพหุพพิหิ

สมฺปนฺนานิ สสฺसानิ ยสฺมี, โส **สมฺปนฺนสฺสโร** (ชนปโท) มีข้าวกล้าถึงพร้อมแล้ว
พหุ นทีโย ยสฺมี, โส **พหุนทีโก** (ชนปโท) มีแม่น้ำมาก
ฐิตา สิริ ยสฺมี, โส **ฐิตสิริ** (ชนโน) มีศรีตั้งอยู่

นบุพพท พหุพพิหิ

นตฺถิ ตสฺส สโมติ **อสโม** (ภควา) มีผู้เสมอหาไม่ได้ หรือ ไม่มีผู้เสมอ
นตฺถิ ตสฺส ปฏฺิปุคฺคโลติ **อปฏฺิปุคฺคโล** (ภควา) มีบุคคลเปรียบหาไม่ได้ หรือ ไม่มีบุคคลเปรียบ
นตฺถิ ตสฺส ปุตฺตาติ **อปุตฺโต** (ชนโน) มีบุตรหาไม่ได้ หรือ ไม่มีบุตร

ภินนาธิกรณพหุพพิหิ

เอกรตฺติ วาโส อสฺสาติ **เอกรตฺติวาโส** มีความอยู่สันคินเดียว
อฺุรฺสิ โลมาณี ยสฺส, โส **อฺุรฺสิโลโม** (พราหมโณ) มีชนที่ออก
อสิ หตฺถे ยสฺส, โส **อสิหตฺโถ** (โยโธ) มีตาบในมือ
ฉตฺตํ ปาณิมิหิ ยสฺส, โส **ฉตฺตปาณิ** (ปุริโส) มีร่มในมือ
มณฺนิ กณฺฐุ ยสฺส, โส **มณฺนิกณฺฐุ** (นาคราชา) มีแก้วที่คอ
ตัวอย่างรูปวิเคราะห์ที่เป็นพหูพจน์
กตํ กุสฺลํ เยหิ, เต **กตกุสฺลา** (ชนา) มีกุศลอันทำแล้ว
อาวฺธา หตฺถेสุ เยสํ, เต **อาวฺธาหตฺถา** (โยธา) มีอาวุธในมือ

สหบุพพท พหุพพิหิ

สห ปุตฺเตน โย วตฺตตี ติ **สปุตฺโต** (จิตา) เป็นไปกับด้วยบุตร (*คือบิดา*)
สห รณฺญา ยา วตฺตตีตี **สราชิกา** (ปริสา) (บริษัท) เป็นไปกับด้วยพระราชา
สห มจฺเณเรน ยํ วตฺตตีตี **สมจฺเณโร** (จิตต์) เป็นไปกับด้วยความตระหนี่

ส มา ส ท อ ง

ปวตฺติตปวฺรธมฺมจกฺโก (ภควา) มีจักรคือธรรมอันบวรอันให้เป็นที่ไปแล้ว

ธมฺโม เอว จกฺกํ **ธมฺมจกฺกํ** จักรคือธรรม *อว. กัม.*

ปวโร ธมฺมจกฺกํ **ปวฺรธมฺมจกฺกํ** ธรรมจักรอันบวร *วิ. ปุพ. กัม.*

ปวตฺติตํ ปวฺรธมฺมจกฺกํ เยน, โส **ปวตฺติตปวฺรธมฺมจกฺโก** (ภควา) มีจักรคือธรรมอันบวรอันให้เป็นที่ไปแล้ว *ต. พหุพ.*

คณฺธมาลาทิจฺจ (มนุษย์สา) มีวัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ

คณฺโธ จ มาลา จ **คณฺธมาลา** ของหอมและระเบียบ *ท. อสมว. ทวัน.*

คณฺธมาลา อาทโย เยสํ, ตานิ **คณฺธมาลาทินิ** (วัตถุณี) มีของหอมและระเบียบเป็นต้น *ฉ. พหุพ.*

คณฺธมาลาทินิ วัตถุณี **คณฺธมาลาทิวตฺตุนิ** วัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้น *ท. วิ. ปุพ.*

คณฺธมาลาทิวตฺตุนิ หตฺถेสุ เยสํ, เต **คณฺธมาลาทิจฺจ** (มนุษย์สา) มีวัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ *ฉ. ภินน. (ลพ วัตถุ)*

อ พ ย ยี ภา ว ส มา ส

อุปสรรคพหุพพะ

นครสฺส สมิปี **อุปนฺครํ** ไกลเมือง
ทฺรธสฺส อภาโว **นิทฺทฺธํ** ความไม่มีความกระวนกระวาย
วาทํ อณฺวตฺตตีตี **อนฺวาทํ** ตามลม
วาทสฺส ปฏฺิวตฺตตีตี **ปฏฺิวาทํ** ทวนลม
อตฺตานํ อธิวตฺตตีตี **อชฺมตฺตํ** ทัບตน

นิปาทพหุพพะ

วฺุชฺฌานํ ปฏฺิปาฏิ **ยถาวฺุชฺฌ** ตามคนเจริญแล้ว
ชีวสฺส ยตฺตโก ปริจฺเจโท **ยาวชีวํ** เพียงไรแห่งชีวิต
ปพฺพตสฺส ตโร **ติโรปพฺพตํ** ภายนอกแห่งภูเขา
นครสฺส พหิ **พหินฺครํ** ภายนอกแห่งเมือง
ปาสาทสฺส อนฺโต **อนฺโตปาสาทํ** ภายในแห่งปราสาท
ภตฺตสฺส ปจฺฉา **ปจฺฉาภตฺตํ** ภายหลังแห่งภัต